

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ І ПРАВА

**Кафедра національного, міжнародного права та правоохоронної
діяльності**

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СПІВУЧАСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ
ЗАКОНОДАВСТВІ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄС**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконав: студент 2 курсу 282Мз групи,
Спеціальності 262 Правоохоронна
діяльність
Освітньо-професійної програми:
Правоохоронна діяльність
Газукін Микола Васильович

Керівник: доктор юридичних наук,
професор **Сотула О.С.**

Рецензент: професорка кафедри
спеціальних та професійних дисциплін
Херсонського факультету Одеського
державного університету внутрішніх
справ **Новікова М.М.**

Херсон – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретико-правова характеристика інституту співучасті та співучасників	8
1.1. Поняття та ознаки співучасті за кримінальним законодавством України.....	8
1.2. Генеза інституту співучасті як складової кримінально-процесуальної науки та практики.....	16
1.3. Форми (види) співучасті: загальна характеристика, розмежування та класифікація	22
РОЗДІЛ 2. Проблеми кримінальної відповідальності співучасників за законодавством України та країн ЄС	30
2.1. Види співучасників та проблеми розмежування їх відповідальності за законодавством України та країн ЄС	30
2.2. Перспективи удосконалення інституту співучасті з урахуванням досвіду країн ЄС.....	41
ВИСНОВКИ	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	49

ВСТУП

Актуальність теми. Чине кримінальне законодавство України, маючи своїм основним завданням захист держави та населення від кримінальних правопорушень, а також попередження та превенцію їх вчинення. Створена система нормативно-правового регулювання, а також оновлена структура органів внутрішніх справ мають на меті реалізацію даного припису та забезпечення максимальної нівеляції злочинності в Україні. Однак, на сьогодні, характеризуючи стан злочинності в Україні, можна виділити низку несприятливих тенденцій, які викликані в тому числі анексією Кримського півострова та збройним конфліктом на Сході країни. Це стосується насамперед активізації групової та організованої злочинності. Так, за даними Генеральної прокуратури України у грудні 2017 році було виявлено 210 організованих груп і злочинних організацій, у грудні 2019 – 293, а в грудні 2020 зафіксовано – 377 організованих груп і злочинних організацій. Окрім кількісного збільшення, злочини, чинені у співучасті змінюються і якісно. Вчинення кримінальних правопорушень "не поодинці", а у співучасті, несе за собою підвищену суспільну небезпеку, оскільки результатом об'єднання зусиль кількох осіб є більш значні злочинні наслідки та завдані шкода чи збитки.

Саме інститут співучасті, являючи собою систему правових норм, які регулюють відповідальність за групову й організовану злочинну діяльність у кримінальному праві, покликаний попереджати, протидіяти та встановлювати правильну кваліфікацію протиправних діянь, вчинених групами осіб. Однак, на практиці при кваліфікації злочинів, вчинених у

співучасті, виникають труднощі через недосконале законодавство та неефективну законодавчу політику.

Актуальність теми дослідження полягає й у тому, що зважаючи на особливий об'єкт кримінально-правової науки, її удосконалення та розвиток неможливі виключно в сфері кримінального законодавства та постійно виходять за його межі. Це пояснюється постійною реакцією наукової спільноти на зміни, які відбуваються в суспільстві загалом та злочинній діяльності зокрема. Маючи розгалужену систему методів, кримінально-правова наука сприяє виявленню та усуненню невідповідностей законодавчих конструкцій явищам об'єктивної реальності. Зважаючи на все зазначене вище, можна стверджувати, що інститут співучасті в чинному кримінальному законодавстві потребує перегляду зважаючи на сучасні тенденції спільної злочинної діяльності.

Інститут співучасті та його окремі елементи є об'єктом дослідження багатьох науковців, зокрема: Абакумова Ю. В., Беніцький А. С., Вознюк А. А., Грозовський І. М., Карпенко І. М., Кваша О. О., Митрофанов І.І., Притула А.М., Орловський Р. С., Саско О. І., Сотула О. С., Топчій В. В., Ткаченко В.В. тощо. Проте, незважаючи на наявні наукові розробки з проблем інституту співучасті, залишається потреба в систематизації наявних знань задля виявлення прогалин нормативно-правового регулювання зазначеного питання, а також визначення шляхів подальших наукових розробок і вдосконалення кримінального законодавства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційну роботу виконано в контексті наукових досліджень відповідно до пункту 3.4.2.5 «Основні наукові напрями та найважливіші проблеми фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук» Національної академії наук України на

2019-2023 роки, тематики науково-дослідної роботи кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності факультету бізнесу і права Херсонського державного університету «Теорія та практика реформування галузевого законодавства України» (номер державної реєстрації № 0118U006817). Тему кваліфікаційної роботи затверджено Вченою радою Херсонського державного університету (наказ від 04.10.2021 № 1013-Д).

Метою дослідження є формування основних положень удосконалення співучасті в кримінальному законодавстві України на основі досвіду країн ЄС.

Для досягнення мети нами було сформовано наступні **завдання дослідження:**

- охарактеризувати поняття та ознаки співучасті за кримінальним законодавством України;
- дослідити історію становлення та розвитку інституту співучасті як складової кримінально-процесуальної науки та практики;
- проаналізувати форми (види) співучасті та надати їх загальна характеристику та класифікацію;
- визначити види співучасників та проблеми розмежування їх кримінальної відповідальності за законодавством України та країн ЄС;
- окреслити перспективи удосконалення інституту співучасті з урахуванням досвіду країн ЄС.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку із спільного вчинення декількома особами кримінального правопорушення.

Предметом дослідження є інститут співучасті в кримінальному законодавстві України.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження складає система методів наукового пізнання. Так, діалектичний метод дав змогу проаналізувати проблему становлення та реалізації інституту співучасті в Україні. Також у роботі застосовані такі методи наукового пізнання як метод класифікації та групування, який був використаний для здійснення систематизації форм співучасті; при вивченні ознак співучасті був використаний системний підхід. Порівняльно-правовий метод було використано для дослідження досвіду країн ЄС у сфері законодавчого врегулювання окремих елементів співучасті; на основі формально-догматичного та методу правового моделювання, було визначено основні напрямки вдосконалення кримінального законодавства України в сфері співучасті.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дана робота є продовженням наукових досліджень в сфері нормативно-правового регулювання співучасті в кримінальному законодавстві та містить спробу цілісного дослідження загальних проблем реалізації положень законодавства в зазначеній сфері.

Практичне значення одержаних результатів. Практична значимість роботи полягає в тому, що одержані результати дослідження мають дискусійний характер і можуть слугувати основою для подальшого наукового дослідження проблем інституту співучасті Україні та імплементації прогресивного світового досвіду в національне кримінальне законодавство.

Апробація результатів дослідження. Теоретичні висновки, сформульовані в роботі, обговорювалися на засіданнях кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності. Також окремі положення дослідження були обговорені на I Міжнародній

студентській науковій конференції «Концепт науки XXI: стратегії, методи та наукові інструменти», м. Херсон та Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегічні пріоритети розвитку економіки, менеджменту, сфери обслуговування та права в умовах інтеграційних процесів», м. Херсон.

Публікації результатів дослідження.

– Газукін М.В., Сотула О. С. Теоретико-правова характеристика поняття «форма співучасті». *Концепт науки XXI: стратегії, методи та наукові інструменти: матеріали I Міжнародної студентської наукової конференції (Т. 2), м. Херсон, 12 листопада, 2021 рік / ГО «Молодіжна наукова ліга»*. Вінниця: ГО «Європейська наукова платформа», 2021. С. 37 – 38.

– Газукін М. В. Перспективи удосконалення інституту співучасті з урахуванням досвіду країн ЄС. *Стратегічні пріоритети розвитку економіки, менеджменту, сфери обслуговування та права в умовах інтеграційних процесів: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Херсон, 17-18 листопада 2021 р.* Херсон, 2021.

Структура роботи. Структура роботи визначена метою та завданнями дослідження і отримала своє відображення у вступі, двох розділах, п'яти підрозділах, висновках, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНСТИТУТУ СПІВУЧАСТІ ТА СПІВУЧАСНИКІВ

1.1. Поняття та ознаки співучасті за кримінальним законодавством України

Злочинність як явище існує стільки же, скільки і людство. Реакцією на дії, які порушували недоторканність особисту, економічну, політичну, соціальну тощо, завжди було встановлення відповідного покарання для особи, яка їх вчинила. Розуміння того, що протиправні дії можуть вчинятися не тільки однією особою, але й групою осіб, поступово привели до формування поняття "співучасті", а з утвердженням правового регулювання кримінальної відповідальності - інституту співучасті.

Досліджуючи будь-яку правову категорію, першочерговим, на нашу думку, є надання дефініції.

В англо-американському кримінальному праві співучасть (також відома як закон допомоги та пособництва, або акцесорна відповідальність) передбачає, що особа (відома як другорядний діяч, спільник чи причетність) може нести відповідальність за злочини когось іншого - окремої особи (відомої як основний актор або головний діяч), тобто тієї особи, яка фактично вчинила злочин [2, с. 2].

Зокрема, Найман Гібсон Міраліс визначає співучасть як доктрину, згідно якої законодавством встановлено можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності за злочин, фізично вчинений іншою особою,

оскільки дії під час або після вчинення правопорушення сприяли вчиненню правопорушення [4].

Відповідно § 25 Кримінального кодексу Німеччини якщо злочин, вчинений спільно кількома особами, то кожен із учасників карається як винний (співучасник) [3].

Незважаючи на спільну романо-германську правову сім'ю та близькі положення кримінального права, Загальна частина КК Італії не передбачає положень щодо кримінальної відповідальності за співучасть у злочині [15].

Статтею 26 Кримінального кодексу України (далі – КК України) визначено, що "співучасть у кримінальному правопорушенні є умисна спільна участь декількох суб'єктів кримінального правопорушення у вчиненні умисного кримінального правопорушення" [256].

Таким чином, виходячи із запропонованого визначення, основними ознаками співучасті за кримінальним законодавством України є:

- вчинення кримінального правопорушення – злочину або кримінального проступку;
- вчинення суб'єктом кримінального правопорушення – фізичною осудною особою, яка досягла віку кримінальної відповідальності;
- спільні діяння декількох суб'єктів;
- вчинення діяння є умисними, тобто особи знали про злочинні наслідки та бажали їх настання.

Сотула О. С. та Стратонов В. М. у своєму дослідженні відмічають, що співучасть можна розглядати як "спільну умисну діяльність декількох суб'єктів злочину, за якої співучасниками злочину поряд із виконавцями визнаються організатори, підбурювачі та пособники. Від взаємозв'язку співучасників значною мірою залежить особливості їх спільної діяльності, межі відповідальності" [19, с. 111-112].

Однак, більшість науковців вважають, що надане к КК України визначення співучасті не розкриває увесь зміст та не відображає структуру даного явища. В науці кримінального права сформувалися такі підходи до розуміння співучасті.

Більшість вчених, таких як Сухонос В. В., Топчій В. В., Дідківська Г. В., Мудряк Т.О., Баулін Ю. В., Борисов В. І., Тютюгін В. І. та інші розкривають зміст співучасті через виокремлення в її структурі об'єктивних та суб'єктивних ознак [23, с. 207; 44, с. 171; 49, с. 34].

Якщо узагальнити погляди науковців на об'єктивні та суб'єктивні співучасті, то до об'єктивних ознак можна віднести:

- участь у кримінальному правопорушенні двох більше осіб, які можуть бути суб'єктами злочину;
- наявність причинно-наслідкового зв'язку між діями кожного із співучасників і злочинним результатом;
- злочинний результат досягається виключно спільними зусиллями;
- діяння суб'єктів є пов'язаними, узгодженими та спільними.

Треба погодитися з тими дослідниками, які вважають, що коли мова йде про спільне вчинення злочину, то мається на увазі його спільна фактична складова, тобто суспільно небезпечне діяння та заподіювані ним суспільно небезпечні наслідки. Ми погоджуємось із думкою Сотули О. С., що при вчиненні спільного злочину "кваліфікація дій співучасників може бути різною залежно від наявності або відсутності на їхній стороні конкретних обставин, що мають юридичне значення" [42, с. 187]. При цьому варто звернути, що об'єктивною передумовою відповідальності за сумісно вчинений злочин є прямий зв'язок між діями кожного співучасника і суспільно небезпечними наслідками.

В свою чергу суб'єктивними ознаками співучасті є умисна вина кожного із учасників кримінального правопорушення, яка проявляється через:

- усвідомлення суспільної небезпечності свого діяння;
- усвідомлення суспільної небезпечності діянь інших співучасників;
- розуміння загального злочинного результату;
- бажання чи свідоме допущення настання шкідливих наслідків спільних протиправних дій.

Зазначені ознаки складають єдину систему, однак на практиці можуть бути і винятки, оскільки співучасники можуть бути різні наміри і мотиви при вчиненні кримінального правопорушення. Слушно звертає увагу В. В. Сухонос на те, що "сумісна участь двох і більше осіб у вчиненні необережного злочину співучастю не є", оскільки, виходячи із загального визначення співучасті наданого в ст. 26 КК України, обов'язковим є вчинення саме умисного злочину [44, с. 172].

Як визначає в своєму дослідженні Вознюк А. А. "співучасть у злочині можна розглядати в таких аспектах: 1) як обов'язкову ознаку об'єктивної сторони складу злочину – суспільно небезпечне діяння; 2) як кваліфікуючу чи особливо кваліфікуючу ознаку злочину; 3) як обставину, що обтяжує покарання" [12, с. 105].

Якщо розглядати співучасть як обов'язкову ознаку об'єктивної сторони складу злочину (діяння), то в більшості випадків вона проявляється як співучасть особливого роду - створення злочинних об'єднань та різних формах участі в них. Наприклад, ст. 255 КК України визначає як протиправні дії, щодо створення, участі чи керівництва злочинною спільнотою або злочинною організацією.

В деяких статтях Особливої частини КК України, в яких передбачено вчинення кримінального правопорушення групою осіб, групою осіб за попередньою змовою та організованою групою, співучасть закріплена як обставина, що обтяжує кримінальну відповідальність та як кваліфікуюча чи особливо кваліфікуюча ознака. Так, наприклад, ч. 1 ст. 110 КК України передбачає кримінальну відповідальність за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України й встановлює відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років з конфіскацією майна або без такої. А диспозиція ч. 2 тієї ж статті містить припис, що "ті самі дії, якщо вони вчинені ... за попередньою змовою групою осіб" мають наслідком застосування санкції у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна або без такої [26].

При цьому слід відмітити, що співучасть не утворює нових чи специфічних підстав відповідальності, оскільки підставою відповідальності є той же склад злочину, але вчинюваний у співучасті.

Статтею 67 КК України закріплено, що вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою є обставиною, що обтяжує покарання. Даний аспект співучасті застосовується, коли серед кваліфікуючих чи особливо кваліфікуючих ознак злочину відсутня вказівка як вчинення злочину у певній формі співучасті.

Як слушно зазначає Вознюк А. А. стосовно співучасті "її закріплення в законі про кримінальну відповідальність, імовірно, зумовлено тим, що вчинення злочину в зазначених формах співучасті зазвичай свідчить про більший ступінь суспільної небезпеки вчиненого [13 с. 366].

Подібний аспект співучасті передбачений кримінальним законодавством інших країн, зокрема в Австрії, Норвегії, Чехії, Швеції, Фінляндії тощо.

Також закріплення необхідності визначення та закріплення в законодавстві, боротьби та попередження кримінальних правопорушень, вчиненими декількома особами закріплено і на наднаціональному рівні, зокрема в ч. 2 ст. 3 Рамкового рішення Ради ЄС про боротьбу з організованою злочинністю № 2008/841/ПВД від 24 жовтня 2008 року зазначено, "що кожна держава-член вживає необхідних заходів до того, щоб учинення в межах злочинної організації передбачених у ст. 2 злочинів могло визнаватися обставиною, що обтяжує покарання" [37]. Також схожі положення містяться і в Рамковій Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти організованої злочинності від 21 липня 1997 року та встановлює, що кожна держава-учасниця договору визнає злочини, вчинені групами осіб карними та передбачає відповідні покарання із врахуванням серйозного характеру [38].

Дослідження кримінального законодавства країн ЄС та його зіставлення з національним, дало змогу виявити і деякі розбіжності стосовно розуміння співучасті та її значення в кримінальному праві та застосування на при розгляді конкретних справ. Так, із п. 1 ч. 1 ст. 60 КК Литви, на відміну від ст. 67 КК України, передбачає, що вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою може не обов'язково враховуватися як обтяжуюча обставина [1]. Кримінальний кодекс Франції (далі – КК Франції) не містить визначення поняття "співучасть", однак у більшості статей встановлює скоєння злочинів чи кримінальних проступків у співучасті як кваліфікуючу ознаку або як підстава, яка обтяжує відповідальність. Так, наприклад, ст. 221-1 КК Франції встановлено, що умисне заподіяння смерті іншій особі утворює умисне вбивство (*meurtre*), яке карається тридцятьма роками кримінального ув'язнення, а із диспозиції ст. 221-2. Впливає, що умисне вбивство вчинене з метою забезпечення

безкарності виконавця або співучасника проступку карається довічним кримінальним ув'язненням [28]. Також ст. 222-1. КК Франції передбачає, що за застосування до особи тортур або актів жорстокості передбачено п'ятнадцять років позбавлення волі, тоді як і п. 8 ст. 222-3 встановлює за скоєння зазначених дій кількома особами, які діють в якості виконавців або співучасників відвічальність у вигляді двадцяти років позбавлення волі.

Таким чином, ми можемо виділити в кримінальному законодавстві два підходи до значення співучасті при кваліфікації злочинів:

- 1) визнання співучасті обставиною, що обтяжує покарання, лише вчинення злочину в окремих формах співучасті;
- 2) визнання співучасті обставиною, що обтяжує покарання, незалежно від форм співучасті, чисельного та якісного складу злочинного об'єднання.

Досліджуючи кримінальне законодавство, ми прийшли до висновку, що співучасть не тільки як правове явище, але й як правовий інститут. Вважаємо за необхідне розкрити дане питання, оскільки його розуміння надасть змогу більш повноцінно розкрити проблеми та перспективи розвитку кримінального права загалом та реалізації норм щодо співучасті на практиці.

Як правовий інститут, інститут співучасті є сукупністю правових норм, які встановлюють, поняття та форми співучасті, класифікацію співучасників та особливостей їх кримінальної відповідальності за скоєння кримінальних правопорушень з різними об'єктами посягання.

На думку Орловського Р. С. за своїм змістом інститут співучасті є складовою Загальної частини кримінального права. Автор підтверджує це тим, що положення стосовно поняття, змісту, видів та форм співучасті, а також наслідки вчинення кримінальних правопорушень кількома особами

своєю, будуть застосовуватися однаково при вчиненні будь-якого умисного злочину [32, с. 59].

У своїх дослідженнях Заблоцький Р. П. вказує на дискретний характер інституту співучасті. На думку автора зазначений інститут складається з "кореспондуючих груп відносно відокремлених нормативних приписів" [14, с. 93]. Виходячи за рамки Загальної частини, норми, які складають інститут співучасті набувають нових функціональних характеристик, стаючи при цьому "не тільки теоретичною основою для визначення складних форм співучасті, а й формально юридичною основою для криміналізації діянь, що виражаються лише в участі в складних формах групової злочинної взаємодії (бандитизм, незаконне збройне формування, злочинна організація тощо)" [14, с. 94].

Однак, ми підтримуємо думку Орловського Р. С., що "текстуальне розміщення окремих його положень в Особливій частині КК в якості кваліфікуючих ознак, не змінює родову приналежність інституту співучасті у злочині" [32, с. 60].

Досліджуючи питання особливості інституту співучасті, ми прийшли висновку, що найбільш оптимальним є підхід до його визначення його сутності через функціональний підхід. Так, інститут співучасті з одного боку відіграє значну роль при формуванні диспозиції логічної кримінально-правової норми, а з іншого – формує санкцію з урахуванням положень стосовно особливостей призначення покарання співучасникам.

Виходячи із змісту кримінального законодавства та доктрини кримінального права, структуру інституту співучасті складають наступні субінститути:

- види співучасників;
- форми співучасті;

- кримінальна відповідальність за співучасть у кримінальному правопорушенні.

Вони у своїй єдності та взаємодоповненні формують зміст та наповнення інституту співучасті в кримінальному праві.

Таким чином, співучастю в кримінальному законодавстві визнається умисна спільна участь двох або більше суб'єктів кримінального правопорушення у вчиненні умисного злочину чи кримінального проступку. Співучасть характеризується об'єктивними та суб'єктивними ознаками, які у своїй єдності складають її зміст, відсутність хоча б одного елементу є підставою для спростування факту скоєння протиправного діяння у співучасті.

Низка правових норм, які регламентують поняття, форми співучасті, поняття співучасників та особливості їх відповідальності, утворює інститут співучасті, який належить до Загальної частини КК України. Опрацювання наукових праць, об'єктом дослідження є інститут співучасті, дає підстави зробити висновок, що існують прогалини як у визначенні самого поняття "співучасть", так і його ознак. Тому існує необхідність подальшої наукової розробки інституту співучасті і його основних елементів, а також перевірки теоретичних напрацювань в правозастосовчій практиці.

1.2. Генеза інституту співучасті як складової кримінально-процесуальної науки та практики

Співучасть як правове явище та правовий інститут пройшов тривалий етап становлення, правового оформлення та закріплення в кримінальній доктрині. Для кращого розуміння його сутності, проблем та перспектив вдосконалення необхідним, на нашу думку, є здійснення ретроспективного

аналізу інституту співучасті. Ми погоджуємось із думкою Саско О.І., що "дослідження еволюції інституту співучасті у кримінальному праві на підставі аналізу історичного досвіду дозволить врахувати його позитивні сторони, уникнути негативних аспектів і визначити перспективні напрями використання його у сучасній кримінально-правовій доктрині" [40, с. 79].

Досліджуючи кримінальне законодавство України різних періодів, можна виділити такі основні етапи нормативно-правового регулювання інституту співучасті: "1) X - XVII ст., коли покарання за співучасть у злочині було тотожним покаранню за індивідуально вчинений злочин, його міра була однаковою для всіх співучасників, а саме поняття «співучасть» ще не сформувалось; 2) XVII – XIX ст. - коли законодавцем були введені норми про покарання за участь у вчиненні злочину з урахуванням видів співучасників; 3) XIX - початок XX ст. - коли законодавчо встановлюються поняття і форми співучасті, види злочинних об'єднань" [32, с. 97].

Як ми вже зазначали вище, співучасть у вчиненні протиправних дій виникла, коли у давні часи в традиціях різних народів було сформовано поняття злочину, за вчинення якого особи повинні були понести покарання. Закріплення ж поняття злочину (кримінального проступку) в нормативно-правовому акті, поняття суб'єкту злочину та встановлення критеріїв притягнення до відповідальності та міри покарання сприяло і оформленню інституту співучасті.

На нашу думку, інститут співучасті як складова кримінального законодавства виник, в першу чергу, для утвердження твердження про збільшену шкоду спричинену протиправними діями кількох осіб, а також обґрунтування необхідності притягнення до кримінальної відповідальності не тільки осіб, які безпосередньо вчинили кримінально-каране діяння, але й своїми діями сприяли цьому на різних стадіях вчинення.

Як відзначає Р. С. Орловський: "співучасть як інститут кримінального права виникла об'єктивно в результаті ускладнення нормативного матеріалу з метою забезпечення одночасно уніфікованого, проте, диференційованого застосування кримінальної відповідальності за злочини, участь у яких спільно брали декілька осіб" [32, с. 73].

Так, у першій писаній пам'ятці українського права Руській правді зустрічається перша згадка про співучасть. Не надаючи визначення поняття співучасті чи окремих її форм, Руська правда встановлювала однакову відповідальність співучасників. Наприклад, норми ст. 41–42 Руської правди передбачали однакову відповідальність за крадіжку, скоєну як одноособово, так і у співучасті [Шевченко О. Історія держави і права зарубіжних країн : хрестоматія / О. Шевченко. – К. : Вентурі, 2001. – 432 с, с. 43].

Найбільш вагоме значенні із історичних пам'яток кримінального права щодо питання співучасті мало Соборне уложення 1649 року, оскільки саме у ньому було закріплено основні положення щодо співучасті, які є характерними і для сучасної доктрини. Зокрема, вперше з'являється поняття скопу і змови, під якими розумілися великі групи осіб, яким були притаманні такі ознаки, як попередня організованість та спільність вчинення злочинів [41]. Так, п. 198 Розділу X даного улодення передбачено, що "А будет кто приедет к кому нибудь на двор насильством, скопом и заговором, умысля воровски ... казнити смертю же, а товарищев его всех бити кнутом и сослати, куды государь укажет [41]. Окрім закріплення однієї із форм співучасті "скопу", уложення закріплює і поняття "товарищев", як за своєю суттю є прототипом співучасників.

В своєму дослідженні Беніцький А. С. вказує на вагоме значення указів Катерини II щодо поняття та форм співучасті. Так, автор відмічає ,

що в указі від 10 лютого 1763 року "звертається увага на небезпеку, яка виходить від причетних осіб, котрі сприяють розбійникам, злодіям, грабіжникам, лихоїмцям та іншим злочинцям" [10, с. 1], оскільки такі особи створюють умови не для викорінення, а для збереження злочинності. Указом від 22 серпня 1765 року передбачався обов'язок переховувачів злочинців відшкодовувати шкоду, заподіяну тими, кого вони укривали. У Наказі Катерини II Комісії про складення проекту нового Уложення від 1767 року було закріплено підхід щодо врахування ступеня участі кожного з учасників протиправного діяння у спільному вчиненні злочину, особливо тим, хто виступав та безпосереднім виконавцем. Також даним актом було передбачено "звільнення від покарання співучасників злочинної діяльності, які повідомлять про її членів" [10, с. 2].

Наступним кодифікованим актом, який відігравав значну роль у розвитку інституту співучасті, є Уложення 1845 року «Про покарання кримінальні та виправні». Уложення передбачало три форми (види) співучасті: без попередньої згоди (скоп); за попередньою згодою (зговір) - для вчинення певного злочинного діяння; шайка як особливий вид співучасті, що проявлявся у об'єднанні осіб для систематичного здійснення злочинів різних видів (пограбування, крадіжки, шахрайство, підроблення документів та платіжних знаків тощо) [40, с. 79].

Значення Уложення "Про покарання кримінальні та виправні" в становленні та розвитку інституту співучасті підтверджується і тим, що саме в цьому було виділено окремі види співучасників, зокрема, призвідників (організаторів), спільників, підмовників (підбурювачів) та пособників, а також містилися описи кожного із зазначеного співучасника. Окрема увага приділялася особам, причетних до злочинів, якими визнавалися "попустителі, переховувачі і недоносителі" [40, с. 79].

В наступних редакціях Уложення "Про покарання кримінальні та виправні" (1857, 1866 та 1885 рр.) не було внесено зміни до приписів щодо співучасті, її форм та особливостей відповідальності співучасників.

Прийняте у 1903 році Кримінальне уложення продовжувало традиції попередніх років, проте встановлювало єдину форму співучасті – шайки, нівелюючи при цьому такі поняття як «скоп» і «зговір».

Із приходом радянської влади відбулись докорінні зміни правового регулювання усіх сфер життя, в тому числі і в питаннях кримінальної відповідальності за співучасть. Так, у статтю 21 Керівних начал з кримінального права РРФСР 1919 року було передбачено відповідальність за злочини, вчинені "сообща группою лиц (шайкой, бандой, толпой)" [38]. При цьому покарання визначалось залежно від ступеню небезпеки злочинця та скоєного ним діяння, а не роллю в спільному злочині. Також ст. 12 зазначеного акту визначала, що при встановленні міри відповідальності необхідно враховувати чи було вчинено злочин одноосібно чи групою осіб, тобто скоєння злочину кількома особами могло розглядатися як обтяжуюча обставина.

Таким чином, можна зробити висновок, що були зроблені кроки для виявлення та виокремлення тих складів злочинів, які могли бути вчинені у співучасті, проте, через недостатність теоретичних розробок, вони не отримали законодавчого закріплення. Однак варто звернути увагу, що виділення окремого розділу про співучасть та форми співучасті в Керівних началах стало один із ґрунтовних кроків у оформленні співучасті як функціонального інституту кримінального законодавства.

Серйозним поштовхом у розвитку інституту співучасті стало прийняття Кримінального кодексу УРСР у 1922 році. Саме у ньому було чітко надано класифікацію та визначення співучасників. Зокрема було

передбачено виконавця, підбурювача, пособника та надано їх характеристику із зазначенням місця та ролі у вчиненні злочину, а також встановлювалася відповідальність незалежно від конкретної ролі [51].

Посилену відповідальність для окремих співучасників встановлювалося за злочини проти держави, зокрема формування та керівництво контрреволюційних організацій. Окремими статтями була передбачена відповідальність для учасників, пособників та осіб, які сприяють такому виду діяльності.

В подальшому, розуміючи потреби практики, науковці активно займалися питання визначення та змісту співучасті. Результатом цього стала поява в кримінальному законодавстві нового визначення співучасті. Так, у ч. 1 ст. 17 Основ кримінального законодавства 1957 року співучасть визначалась як "навмисна спільна участь двох чи більше осіб у здійсненні злочину". В цей час починається активне розроблення теорії співучасті як складного, комплексного, міждисциплінарного явища, яке потребує від представників кримінального права використання ґрунтовних знань із філософії, психології, соціології та кримінології. Як слушно зазначають Абакумова Ю. В. та Грозовський І. М. монографічні дослідження того часу "відобразила теорію та практику того часу, особлива увага в них була зосереджена на визначені форм співучасті та особливостях відповідальності співучасників" [7, с. 107]. Нормативне визначення співучасті та напрацювання вчених дало змогу більш точно застосовувати дану концепцію у судовій практиці під час кваліфікації дискусійних випадків обвинувачення в спільній злочинній діяльності. В подальшому ці положення були відображені в Кримінальному кодексі УРСР 1960 року.

Так, КК УРСР 1960 р. закріплював, що співучастю визнається "умисна спільна участь двох або більше осіб у здійсненні злочину" та

передбачав посилену відповідальність за "вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою або організованою групою" [27]. Законодавець закріпив поняття співучасті та його ознаки, було встановлено види співучасників та охарактеризовано діяння, які утворюють кожен із цих видів.

Подальшого розвитку інститут співучасті набув подальшого розвитку з прийняттям КК України 2001 року. Так, КК України містить окремий розділ Загальної частини, який присвячений питанням співучасті у кримінальному правопорушенні.

Отже, інституту співучасті у кримінальному правопорушенні в кримінальному законодавстві України є результатом його довгої еволюції. Розвиваючись із кримінальним законодавством в цілому, інститут співучасті пройшов шлях від традиційних заборон та покарань до самостійного інституту кримінального права, який регулює достатньо диференційовані складові такі як власне визначення поняття співучасті, закріплення форм співучасті, видів співучасників та міри їх відповідальності. Основним поштовхом для оформлення інституту співучасті стало розуміння необхідності підкреслити вагу шкоди, завданої спільними злочинними діями, а також негативного впливу на боротьбу із злочинністю осіб, які своїми активними чи пасивними діями сприяють вчиненню, прихованню злочину та злочинця.

1.3. Форми (види) співучасті: загальна характеристика, розмежування та класифікація

У кримінально-правовій доктрині питання про форми (види) співучасті на сьогодні залишається дискусійним. Цьому сприяє і

відсутність в КК України визначення поняття «форми (види) співучасті» та відповідно критеріїв класифікації та розмежування. Така невирішеність викликає труднощі під час досудового розслідування, судового розгляду, оскільки ускладнює встановлення кваліфікацію діянь осіб, які спільно вчинили злочин. Як слушно визначає Р. С. Орловський обговорення необхідності та критеріїв поділу співучасті на форми (види) розпочалася ще у ХІХ ст. [32] і триває досі.

На сьогодні у теорії кримінального права існує низка концепцій щодо визначення поняття «форма співучасті».

На думку П. Ф. Тельнова, форма співучасті – "це її зовнішня сторона, що розкриває спосіб взаємодії винних, показує, яким чином умисні дії двох чи більше осіб поєднуються в єдиний злочин" [45, с. 57;]

Форма співучасті "є типом організації внутрішньої структури спільної злочинної діяльності" вважає Кваша О. О. [18, 316].

На думку Орловського Р. С., форма співучасті – "це спосіб вчинення злочину декількома суб'єктами, що визначається характером вчинених ними дій, характером внутрішніх зв'язків, об'єднаних інтелектуальним і вольовим змістом їх умислу, а також ступенем ролі участі співучасників злочину в його вчиненні" [30, с. 175–179].

Заслуговує на увагу позиція В. В. Ткаченка, відповідно до якої форма співучасті – "це певний спосіб взаємодії декількох суб'єктів злочину при спільному вчиненні умисного злочину, що визначається характером вчинюваних дій, характером суб'єктивних зв'язків між співучасниками та спільністю їхніх злочинних намірів" [47].

Дана теорія співучасті набула дуже значне поширення у Німеччині. Як зазначають Н. Кузнецова та Л. Вельцель, "судова практика Німеччини послідовно дотримується суб'єктивної теорії співучасті, відповідно до якої

вирішальним є не об'єктивний вклад співучасника у вчинення злочину, а його «зле», «злочинне бажання» та «бажання співучасників діяння як свого або як чужого» [29, с. 44].

На думку Абакумової Ю. В., форма співучасті в злочині відображає не тільки характер зовнішньої взаємодії співучасників, а й міру їх суб'єктивної пов'язаності [6, с. 28].

Український правознавець Бажанов М. І. під формами співучасті розуміє "об'єднання співучасників, що відрізняються за характером ролей, які виконують співучасники, і за стійкістю суб'єктивних зв'язків між ними" [8, с. 84].

Більш узагальнений і модифікований варіант цієї концепції пропонують Мельник М. І. та Савченко А. В., зазначаючи, що "форма співучасті передбачає специфіку об'єднання співучасників, яка обумовлюється змістом об'єктивних і суб'єктивних ознак спільної участі кількох суб'єктів у вчиненні злочину" [22, с. 192].

Таким чином, серед науковців відсутній єдиний підхід до розуміння поняття та змісту "форми співучасті". Виокремлюючи чи підкреслюючи одну із ознак співучасті (об'єктивну чи суб'єктивну сторони, спосіб взаємодії суб'єктів кримінального правопорушення або спосіб його вчинення тощо), науковці підтверджують багатогранність даного явища та інституту.

Узагальнюючи напрацювання, ми можемо запропонувати наступне визначення поняття форми співучасті. Форма співучасті – це спосіб організації умисної спільної діяльності кількох суб'єктів кримінального правопорушення, яка характеризується стійкістю суб'єктивних зв'язків між ними та проявляється у вчиненні особами умисного протиправного кримінально-караного діяння (дії або бездіяльності).

У теорії кримінального права виокремлюють різні критерії класифікації форм співучасті у злочині. Так, Трайнін А. Н., який є одним з перших дослідників проблем співучасті, виокремлює такі форми співучасті: "1) без попередньої змови (проста співучасть); 2) з попередньою змовою; 3) співучасть особливого роду (злочинну організацію і злочинне співтовариство); 4) організована група" [50].

Заслуговує на увагу і класифікація, запропонована Піонтковським А. А., який виділяв дві форми співучасті: 1) співучасть без попередньої змови; 2) співучасть з попередньою змовою, яка, в свою чергу, може бути: простою, організованою групою чи злочинною організацією або бандою [20, с. 24].

В своїх дослідженнях Бажанов М. І. критерієм виділення форм співучасті визначав суб'єктивні та об'єктивні ознаки. Так, за об'єктивними ознаками автор виділяв просту співучасть (співвиконавство, співвинність) та складна співучасть (яка передбачала розподіл ролей). Залежно від стійкості суб'єктивних зв'язків, тобто за суб'єктивними ознаками, автор виділяються такі форми як: "співучасть без попереднього зговору, за попереднім зговором, злочинна організація" [21, с. 202].

Подібної концепції дотримується і Савченко А. В., який також виділяє форми співучасті за критеріями об'єктивними і суб'єктивними. За об'єктивним критерієм він виокремлює просту і складну форми співучасті, а за суб'єктивним критерієм, тобто критерієм стійкості суб'єктивних зв'язків, стійкістю умислу автор розрізняє групу осіб, групу осіб, яка вчиняє злочин за попередньою змовою, організовану групу, злочинну організацію [39, с. 131].

Схожий підхід отримав своє закріплення в кримінальному законодавстві України. Аналіз положень КК України, а саме ч. 1 ст. 27, дає

змогу вробити висновок, що можлива співучасть, коли всі співучасники кримінального правопорушення будуть як просто його виконавцями, так і передбачено можливість розподілу ролей та відповідно функцій. Це поділ співучасті на дві форми за об'єктивними ознаками, тобто виходячи з тієї ролі, яку виконують співучасники в кримінальному правопорушенні.

Виходячи із цього, можна зробити висновок про виокремлення простої та складної співучасті.

Проста співучасть (співвиконавство, співвинність) має місце коли всі співучасники є виконавцями злочину і, отже, всі вони виконують однорідну роль, здійснюючи протиправні діяння визначені диспозицією статті Особливої частини КК України.

Складна ж співучасть має місце коли співучасники виконують різнорідні ролі, та відповідно співучасники є не просто виконавцями злочину, а є організатори, підбурювачі, пособники тощо. Проте, аналіз судової практики та кримінального законодавства свідчить про те, що залежно від того чи існує у групі розподіл ролей під час вчинення злочину, група осіб за попередньою змовою може бути віднесена як до простої, так і до складної форм співучасті.

Ст. 28 КК України за своїм змістом відображає класифікацію форм співучасті за суб'єктивними ознаками, а саме:

"1. Кримінальне правопорушення визнається таким, що вчинене групою осіб, якщо у ньому брали участь декілька (два або більше) виконавців без попередньої змови між собою.

2. Кримінальне правопорушення визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (дві або більше), які заздалегідь, тобто до початку кримінального правопорушення, домовилися про спільне його вчинення.

3. Кримінальне правопорушення визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) кримінальних правопорушень, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи.

4. Кримінальне правопорушення визнається вчиненим злочинною організацією, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації кримінально протиправної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших кримінально протиправних груп" [26].

Проблемним питанням при дослідженні форм співучасті є досить часте нівелювання принципів відмінностей між окремими співучасниками, коли мова йде про просту співучасть. Таке "зрівнювання" не тільки розмиває межі виконуваних ними функцій, але й перешкоджає застосування індивідуального підходу при встановленні покарання та створює передумови для створення "колективного суб'єкта" відповідальності. Принциповою, на нашу думку є позиція Кваші О. О., який визначає що за ступенем організованості слід виділяти групові форми вчинення злочинів у співучасті та організовані [17, с. 466]. Такий підхід дозволить краще зрозуміти їх природу та окреслити межі феномену спільної злочинної поведінки.

Важливим критерієм означених форм співучасті є поняття попередньої змови. Як визначає Вознюк А. А. "попередня змова – це домовленість кількох осіб (двох і більше) про спільне вчинення злочину, що відбувається заздалегідь, тобто до початку його вчинення, яка може досягатися словами, жестами, умовними знаками, а іноді навіть поглядами" [12, с. 112] Ключова відмінність «попередньої змови» від інших ознак полягає в тому, що вона відбувається до початку виконання дій, які складають об'єктивну сторону складу злочину та стосується конкретного злочину.

Щодо злочинів, вчинених організованою групою, то, ми погоджуємось із думкою Сухоноса А. А., що така її стійкість як ознака "свідчить про те, що між співучасниками існують досить стабільні відносини, які вказують на підвищену суспільну небезпечність такого злочину, а тому в багатьох статтях КК України це є кваліфікуючою ознакою" [44].

Що стосується форми співучасті, визначеної п 4 ст. 28 КК України, то зважаючи на ознаки, розкриті в цій статті, варто зазначити, що злочинна організація – є найбільш суспільно небезпечної формою співучасті за попередньою змовою, оскільки окрім кількісних показників, така форма зазвичай передбачає підвищення ступенів тяжкості вчинюваних злочинів. Варто наголосити також на тому, що створення злочинних організацій чи участь у них, саме по собі є складом кримінального правопорушення, зокрема: створення або участь у банді (ст. 257 КК України); створення або участь у терористичній організації чи групі (ст. 258 КК України); створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань і участь у них (ст. 260 КК України) тощо.

Також Орловський Р. С. звертає увагу на те, що "всі чотири названі вище форми співучасті знаходяться на одній шкалі, і не являють собою класифікацію. Кожна наступна форма співучасті має включати до себе всі ознаки попередньої та як мінімум одну додаткову ознаку, яка свідчить про порівняно вищий ступінь зорганізованості (згуртованості) співучасників" [32, с. 203].

Таким чином, форма співучасті являє собою спосіб організації умисної спільної діяльності кількох суб'єктів кримінального правопорушення, яка характеризується стійкістю суб'єктивних зв'язків між ними та проявляється у вчиненні особами умисного протиправного кримінально-караного діяння (дії або бездіяльності). Вчення про форми співучасті має тривалу історію та різні концепції, проте найбільш ефективним є підхід, викладений у ст. 28 КК України, за яким формами співучасті є: вчинення кримінального правопорушення групою осіб без попередньої змови; вчинення кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою; вчинення кримінального правопорушення організованою групою; вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією.

При розмежуванні даних форм найбільш вагомим є визначення стійкості зв'язку між учасниками, тривалість діяльності, розподілення ролей до початку вчинення дій, які складають об'єктивну сторону складу правопорушення, передбаченого Особливою частиною КК України та ієрархічність.

РОЗДІЛ 2.

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СПІВУЧАСНИКІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄС

2.1. Види співучасників та проблеми розмежування їх відповідальності за законодавством України та країн ЄС

Статтею 27 КК України визначено видів співучасників, до яких окрім безпосередньо виконавця, належать організатор, підбурювач та пособник. В основу такого розподілу покладено такі об'єктивні критерії як ступінь і характер участі кожного з них у вчиненні кримінального правопорушення.

У науці кримінального права питання про те, кого визнавати виконавцем злочину, є дискусійним. Представники суб'єктивних теорій співучасті, яка широко поширена в Німеччині, у злочині вважають, що "співвиконавцем є особа, яка бажає цього діяння як виконавець, об'єктивні ж форми участі у злочині не враховуються". Для вирішення даного питання необхідним є встановленні розмежування між поняттям "виконавець" та "пособник", оскільки діяння останнього характеризуються спільністю місця та часу з виконанням злочину.

Відповідно до КК України "виконавцем (співвиконавцем) є особа, яка у співучасті з іншими суб'єктами кримінального правопорушення безпосередньо чи шляхом використання інших осіб, що відповідно до закону не підлягають кримінальній відповідальності за скоєне, вчинила кримінальне правопорушення, передбачене цим Кодексом" [26].

Виконавець (в тому числі і співвиконавець) кримінального правопорушення характеризується усіма ознаками, притаманними суб'єкту

кримінального правопорушення, які встановлено кримінальним законом. До них належать: осудність, досягнення необхідного віку і спеціальним вимогам до суб'єктів конкретного складу злочину.

При цьому свою роль виконавець може здійснювати як самостійно, так і по посередньо. Форми посереднього виконання можуть бути: використання осіб, які не володіють інформацією про вчинюваний ними протиправний поступок; використання осіб, які не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність; використання осіб, які є неосудними; використання тварин; використання осіб із застосуванням до них фізичного чи психічного насильства, що зумовлює стан крайньої необхідності.

Відповідно до КК України "організатором є особа, яка організувала вчинення кримінального правопорушення (кримінальних правопорушень) або керувала його (їх) підготовкою чи вчиненням. Організатором також є особа, яка утворила організовану групу чи злочинну організацію або керувала нею, або особа, яка забезпечувала фінансування чи організовувала приховування кримінально протиправної діяльності організованої групи або злочинної організації" [32].

Основна діяльність організатора під час організації вчинення кримінального правопорушення полягає у тому, щоб спрямувати, об'єднати та скоординувати зусилля інших осіб на вчинення злочину чи кримінального проступку.

П. 1 ч. 1 ст. 27 визначає, що "підбурювачем є особа, яка умовлянням, підкупом, погрозою, примусом або іншим чином схилила іншого співучасника до вчинення кримінального правопорушення" [32]. Схилення до вчинення кримінального проступку передбачає збудження бажання чи викликання рішучості в іншого співучасника вчинити протиправні дії, яке може проявлятися у словесній чи письмовій формах, конклюдентних діях,

за допомогою міміки та жестів, прямо чи завуальовано. Якщо певний спосіб підбурювання сам по собі є кримінально караним (наприклад, погроза вбивством, провокація підкупу тощо), то такі дії отримують окрему кримінально-правову оцінку.

Згідно кримінального законодавства України "пособником є особа, яка порадами, вказівками, наданням засобів чи знарядь або усуненням перешкод сприяла вчиненню кримінального правопорушення іншими співучасниками, а також особа, яка заздалегідь обіцяла переховати особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, знаряддя чи засоби вчинення кримінального правопорушення, сліди кримінального правопорушення чи предмети, здобуті кримінально протиправним шляхом, придбати чи збути такі предмети або іншим чином сприяти приховуванню кримінального правопорушення" [32]. Із наданого визначення можна виділити дві форми пособництва: інтелектуальне та фізичне. Перше полягає в зміцненні рішучості у виконавця вчинити злочин та як визначає Сухонос А. А. "можливе у таких формах: поради, вказівки, надання інформації, усунення перешкод, а також надання заздалегідь обіцянки переховувати злочинця, засоби або знаряддя вчинення злочину, сліди злочину, предмети, здобуті злочинним шляхом, придбати або збути такі предмети" [44, с. 181]. Фізичне ж пособництво утворює всі інші форми сприяння виконавцю і полягає в наданні засобів або знарядь злочину чи усунення перешкод вчиненню злочину. Слід пам'ятати, що пособництво можливе лише до моменту закінчення посягання на його об'єкт, тобто до фактичного, а не юридичного закінчення злочину.

Як і в КК України, у КК Німеччини встановлено відповідальність за співучасть. Співучасниками є виконавець (§25), підбурювач (§26), пособник (§27). Покарання для підбурювача й пособника визначається

санкцією тієї статті, що й для виконавця, але покарання пособника підлягає пом'якшенню. Цікавою є норма, яка встановлює відповідальність за замах на співучасть. Так, §30 КК Німеччини передбачено, що той, хто намагається схилити іншу особу до скоєння злочину або підбурює до цього, карається відповідно до положень про замах на скоєння злочину [3].

Ст. 121-7 КК Франції визначає, що співучасником злочину або проступку є особа, яка свідомо своєю допомогою або сприянням полегшило його підготовку або завершення. Співучасником також є особа, яка за допомогою подарунків, обіцянок, погроз, вимог, зловживання владою або повноваженнями, спровокувало злочинне діяння або дало вказівки на його вчинення [28, с. 3].

У науці кримінального права існують пропозиції, щодо доповнення існуючої класифікації співучасників, зокрема додаванням до нього таких видів як: керівника, посередника, ініціатора, провокатора, замовника.

Керівником кримінального правопорушення, вчиненого кількома особами більшість авторів визначають особу, яка здійснює управлінські та організаційно-розпорядчі функції як щодо скоєння певного кримінального правопорушення, так і стосовно внутрішніх та зовнішніх структур співучасників. Поняття керівника зустрічається в тексті КК України, проте без розкриття змісту його діяльності та виокремлення в окремий вид співучасників.

В узагальненому вигляді під ініціатором розуміють особу, яка виступила з пропозицією вчинити злочину, та відповідно, усвідомлюючи ступінь суспільної небезпечності таких дії є підстави призначення йому підвищеного покарання, а отже і необхідність виокремлення цього виду співучасника [53, с. 204]

Під провокатором зазвичай розуміють особу, яка своїми діями чи бездіяльністю схилила іншого суб'єкта до вчинення кримінального правопорушення з метою подальшого викриття останнього. Зважаючи на певну схожість із діями підбурювача, деякі вчені вказують на те, що діяльність провокатора може носити не лише характер підбурювання, а й організаторства. Окремі вчені вважають за необхідне винесення дій провокатора як окремого складу кримінального правопорушення, оскільки наразі провокація кримінального правопорушення не являє собою співучасті у ньому.

Пропозицію щодо кримінально-правової оцінки дій посередника у будь-якому кримінальному правопорушенні та доцільності введення як окремого виду співучасників, спробував надати А. А. Вознюк, який дійшов висновку про необхідність кваліфікації посередництва, залежно від обставин кримінального провадження, як пособництва чи виконавства (співвиконавства) [11, с. 80].

Стосовно замовника та його включення до положень ст. 27 КК України як одного із співучасників кримінального правопорушення, то варто відмітити наступне. Зважаючи на існування в якості кваліфікуючої ознаки факту вчинення злочину на замовлення, а саме у диспозиції п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України умисного вбивства та ч. 2 ст. 121 КК України умисного тяжкого тілесного ушкодження, окремі науковці вважають необхідним визначення на законодавчому рівні поняття "замовника". Проте виходячи із положень п. 15 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 07.02.2003 року № 2 під замовником слід розуміти особу, яка доручила вчинення кримінального правопорушення іншому суб'єкту (виконавцю), та зазначено, що залежно від конкретних обставин справи

замовник може набувати статус як підбурювача, так і організатора злочину (якщо тільки він не є його співвиконавцем) [34].

Ми погоджуємось із думкою Орловського Р. С., що більшість пропозицій, щодо розширення переліку видів співучасників "за рахунок включення до нього вказаних осіб не містять під собою ані теоретичного обґрунтування, ані практичної потреби і зумовлені гонитвою за науковою «новизною» серед дослідників" [32, с. 167].

Що стосується відповідальності співучасників, ото варто зазначити наступне. Як ми вже вказували вище, співучасть не створює особливих підстав кримінальної відповідальності, а передбачає застосування загальних принципів кримінальної відповідальності.

Проте кримінальним законодавством встановлена певна дуальність кримінальної відповідальності співучасників. Співучасники несуть кримінальну відповідальність на загальних підставах та у зв'язку із вчиненням кримінального правопорушення, при цьому кваліфікація дій співучасників залежать від форми їх співучасті.

Так, якщо це проста співучасть, то усі співвиконавці несуть відповідальність передбачену статтею Особливої частини КК України (ч. 1 ст. 29) [26].

Якщо має місце проста співучасть з розподілом ролей, тоді виконавець (співвиконавець) підлягає кримінальній відповідальності за статтею Особливої частини КК України, яка передбачає вчинений ним злочин (ч. 1 ст. 29 КК України), без посилання на ч. 2 ст. 27 КК України, в якій закріплено визначення виконавця (співвиконавця) кримінального правопорушення, а "дії інших співучасників (організаторів, підбурювачів та пособників) кваліфікуються за тією статтею Особливої частини КК, яка передбачає злочин, вчинений виконавцем, але з посиланням на відповідну

частину ст. 27 КК України залежно від ролі, що була виконана в процесі вчинення злочину (ч. 2 ст. 29 КК України)" [20, с. 190].

У випадках, коли співучасники діють в організованій групі або злочинній організації, то кримінальним законодавством передбачений такий механізм встановлення кримінальної відповідальності. Відповідно до ст. 30 КК України "організатор організованої групи чи злочинної організації підлягає кримінальній відповідальності за всі кримінальні правопорушення, вчинені організованою групою чи злочинною організацією, якщо вони охоплювалися його умислом. Інші учасники організованої групи чи злочинної організації підлягають кримінальній відповідальності за кримінальні правопорушення, у підготовці або вчиненні яких вони брали участь, незалежно від тієї ролі, яку виконував у кримінальному правопорушенні кожен із них" [26].

Принцип спільності відповідальності проявляється у то тому, що у випадку не закінчення злочину чи кримінального проступку виконавцем, відповідальність до усіх інших співвиконавців буде встановлюватися за незакінчене кримінальне правопорушення. При цьому важливо зазначити, що зберігається й індивідуальний підхід до суб'єкта "спільного злочину". Так, п. 3 ст. 29 КК України встановлює, що "ознаки, що характеризують особу окремого співучасника кримінального правопорушення, ставляться в вину лише цьому співучасникові. Інші обставини, що обтяжують відповідальність і передбачені у статтях Особливої частини цього Кодексу як ознаки кримінального правопорушення, що впливають на кваліфікацію дій виконавця, ставляться в вину лише співучаснику, який усвідомлював ці обставини" [26]. Це означає, що у випадку встановлення факту наявності у одного із співвиконавців обтяжуючих чи пом'якшуючих обставин, вони будуть застосовуватися виключно на дану особу.

Такий підхід до диференціації кримінальної відповідальності співучасників, який виявляється у закріпленні законодавчих положень, які регламентують призначення різної міри покарання для виконавця та інших співучасників характерний й для законодавства інших зарубіжних держав.

Подібні до українського положення, згідно з яким співучасникам, у тому числі пособнику, призначається більш м'яке покарання, ніж виконавцю, містить ст. 36 Кримінального кодексу Іспанії, яка встановлює, що співучасник закінченого злочину або замаху на злочин призначається покарання нижче на одну ступінь, ніж покарання, передбачене виконавцям [25]

Згідно § 12 КК Австрії не лише безпосередній виконавець вчиняє каране діяння, а й будь-яка особа, яка схиляє іншу особу вчинити його або іншим чином сприяє вчиненню цього діяння [24]. Разом із тим, § 13 встановлює, що якщо у вчиненні кримінального правопорушення брало участь декілька осіб, то кожна із них карається в межах своєї вини.

Принциповим для визначення відповідальності співучасників є доктрина ексцесу виконавця. Вона міститься в ч. 5 ст. 29 КК України, відповідно до якої співучасники не підлягають кримінальній відповідальності за діяння, вчинене виконавцем, якщо воно не охоплювалося їхнім спільним умислом.

Так, у справі № 221/6752/16-к "органом досудового розслідування ОСОБА_3 був обвинувачений у вчиненні нападу з метою заволодіння чужим майном, поєднаного з насильством, небезпечним для життя та здоров'я особи, яка зазнала нападу (розбій), вчинений за попередньою змовою групою осіб, поєднаний з проникненням в житло і його дії були кваліфіковані за ч. 3 ст. 187 КК. Суд першої інстанції, провівши судовий розгляд, безпосередньо дослідивши докази, надавши їм належну оцінку,

дійшов обґрунтованого висновку про доведеність винуватості ОСОБА_3 у вчиненні діяння, передбаченого ч. 3 ст. 186 КК за обставин, викладених у вирокі. При цьому суд виходив із встановлених у судовому засіданні обставин вчинення кримінального правопорушення, досліджених доказів, зокрема з пояснень засуджених, потерпілої та свідків, даних протоколів слідчих експериментів, та дійшов висновку про існування простої домовленості між співучасниками на вчинення пограбування із проникненням для досягнення цієї мети на територію приватного подвір'я та будинку. Так, засуджені пояснювали, що монтировкой, яка була у ОСОБА_1, вони збиралися відкрити замок на входній двері будинку потерпілої. Про те, що в майбутньому даним предметом з боку ОСОБА_1 та ОСОБА_2 буде застосовано насилля, небезпечне для життя та здоров'я потерпілої, співучасники між собою не обговорювали. Досліджуючи докази кримінального провадження у їх сукупності, суд дійшов до висновку, що докази про спільний умисел на застосування такого насилля відсутні, а небезпечне для життя та здоров'я насилля, що є складовою об'єктивної частини розбою, застосували лише ОСОБА_1 та ОСОБА_2, в процесі вчинення злочину, тобто вийшли за межі існуючого умислу співучасників, а тому мав місце ексцес виконавця. Що стосується кваліфікуючої ознаки грабежу як такого, що супроводжувався проникненням у домоволодіння, то судом було встановлено, що вона є присутньою і у діях ОСОБА_3, так як він разом із іншими співучасниками. З урахуванням наведених обставин суд дійшов висновку про необхідність призначити ОСОБА_1 та ОСОБА_2 покарання у межах санкції ч. 3 ст. 187 КК, а ОСОБА_3 у мінімальних межах санкції ч. 3 ст. 186 КК, що, на переконання колегії суддів, є необхідним і достатнім для виправлення

засуджених та попередження нових кримінальних правопорушень" [46, с. 10-12].

В даному випадку суд врахував не лише ексцес виконавця, але й застосував принципи збереження особистісного підходу до особи правопорушника під час встановлення міри покарання.

У кримінальному праві країн романо-германської правової родини дотримуються акцесорної теорії співучасті при кваліфікації діянь, вчинених в ексцесі. Так, у французькому кримінальному законодавстві ексцес виконавця інкримінується і співучаснику, який несе всю повноту відповідальності за діяння, вчинені виконавцем, оскільки співучасник повинен передбачити усі кваліфікуючі обставини, які може мати наслідком запланований злочин. Підставою для застосування принципу ексцесу виконавця є вчинення виконавцем абсолютно інше діяння, ніж те, яке було заплановане.

У Німеччині в кримінальному законодавстві також відсутня норма про ексцес виконавця, хоча і є достатньо розробленим в теорії кримінального права. Характерною особливістю німецького законодавства є відстоювання принципу самостійності відповідальності співучасників при ексцесі, тобто співучасники несуть відповідальність лише за те діяння, яке охоплювалося їхнім умислом та у межах особистої винуватості. У разі вчинення виконавцем іншого злочину, ніж було передбачено домовленістю, співучасники відповідають за готування чи замах на вчинення того злочину, який планувався.

Таким чином, здійснення правосуддя з кримінальних справ неможливе без змістовного дослідження субінституту співучасників та розмежування їх ролей. Це є необхідною умовою не тільки для точної кваліфікації вчиненого кримінального правопорушення, але й передумовою

правильного вирішення питання про характер і ступінь участі кожного співучасника в здійснюваному правопорушенні та необхідною умовою індивідуалізації їхньої відповідальності.

В українському кримінальному законодавстві передбачено такі види співвиконавців як виконавець (співвиконавець), організатор, підбурювач, пособник. Головною ознакою, за якою здійснюється поділ співучасників на види є характер дій, які вчиняє кожен із них, що є основою для об'єктивної сторони складу злочину кожного зі співучасників.

Що стосується кримінальної відповідальності співучасників, то українське законодавство передбачає застосування принципів дуалізму, оскільки при визначенні виду та міри покарання враховує як особистісні характеристики особи та можливість застосування обтяжуючих чи пом'якшуючих обставин, так і застосовує спеціальні правила "спільної" відповідальності, які включають положення про те, що виконавець (співвиконавець) підлягає кримінальній відповідальності за статтею Особливої частини цього Кодексу, яка передбачає вчинене ним кримінальне правопорушення, тоді як організатор, підбурювач та пособник, окрім відповідальності яка передбачає кримінальне правопорушення, вчинене виконавцем) несуть санкції передбачені відповідною частиною статті 27 КК України.

На підставі аналізу відповідних норм законодавства країн ЄС (зокрема Австрії, Іспанії) можемо констатувати, що у деяких державах, як і в Україні не забезпечено диференціацію кримінальної відповідальності співучасників, однак, як і в нашій державі, закріплено положення про те, що при призначенні покарання враховується вина кожного із співучасників.

Важливим також є застосування принципу ексцесу виконавця та обмеження меж відповідальності у зв'язку із цим.

2.2. Перспективи удосконалення інституту співучасті з урахуванням досвіду країн ЄС

Будучи соціологічним та правовим феноменом, який помітно загрожує суспільству, співучасть завжди була головною темою для обговорення у законодавчих, судових та наукових колах у всьому світі.

Дослідження положень чинного кримінального законодавства дає змогу зробити висновок, що незважаючи на чітке визначення в КК України форм співучасті, існує проблема розпливчатості критеріїв розмежування цих форм. Такий стан як зазначає Ткаченко В. В. : "не дає змоги забезпечити належну кримінально-правову оцінку деяких досить небезпечних проявів співучасті, що є певною вадою в нормативному регулюванні форм співучасті" [47, с. 219]. Тому необхідним кроком у подоланні даної проблеми кримінального законодавство має стати нормативне закріплення категорії "форми співучасті", її видів та критеріїв.

При цьому за статистичними даними Генеральної прокуратури України кількість злочинів, вчинених у співучасті, з кожним роком збільшується, як і розмір збитків, завданий такими злочинними діями. Так, за 2016 роки в Україні було виявлено 136 організованих груп і злочинних організацій відповідно. У 2017 році цей показник зріс до 210 (+54,4%), в 2018-му – до 288 (+37,1%), в 2019-му – до 293 (+1,7%), а у 2020 було виявлено 377 (+28,7%) організованих груп і злочинних організацій. За період січня-квітня 2021 року правоохоронними органами було вже виявлено 217 організованих груп і злочинних організацій [43]. Більшість

цих організацій пов'язані з торгівлею наркотиками, людьми та людськими органами, онлайн-шахрайством, кіберзлочинністю, відмиванням грошей тощо. Такі тенденції свідчать про недостатнє правове регулювання та реагування кримінального законодавства та правоохоронних органів на виклики сучасності.

Зважаючи на те, що проблема вчинення злочинів у співучасті є не тільки національною, але й міжнародною, вагомим кроком у її подоланні стало підписання Проекту плану дій між Україною та ЄС у сфері юстиції та внутрішніх справ: практичний результат до 2025 року, що містить як загальні, так вузько направлені положення щодо посилення співпраці у боротьбі з організованою злочинністю [35].

Також ми підтримуємо позицію Цибуліна Т. Г. стосовно потреби вдосконалення чинного кримінального законодавства в частині закріплення правил кваліфікації невідомої співучасті, "оскільки чинні норми регламентують лише правову оцінку невідомої співучасті, коли виконавець здійснив добровільну відмову від вчинення злочину. З огляду на те, що причини, з яких злочин може бути не доведено до кінця, здебільшого не знижують суспільної небезпечності інших співучасників у порівнянні із такою причиною як добровільна відмова співучасника, КК має містити норму, яка б враховувала й інші причини, а саме ті, які можуть залежати, а можуть і не залежати від волі виконавця" [54, с. 72]. Погоджуємось і з пропозицією щодо закріплення оновлених правил у статті 31 КК України.

На сьогодні проблемним та законодавчо неврегульованим аспектом є питання про так званого довірчого виконавця. Мова йдеться про випадки делегування фізичного виконання об'єктивної сторони лише одному із співвиконавців. Такий випадок описаний у п. 9 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини

проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» від 30 травня 2008 р. № 5, відповідно до якого "якщо винні особи діяли узгоджено й одночасно щодо кількох потерпілих осіб, хоча кожна з них мала на меті і згвалтувала одну потерпілу особу, дії кожної із таких осіб належить розглядати як згвалтування, вчинене групою осіб" [33].

Зважаючи на результати вивчення національного та європейського законодавств, можна сформулювати наступні пропозиції, щодо вдосконалення інституту співучасті в українському законодавстві:

- закріплення в тексті КК України категорії "форми співучасті" та надання їй офіційного тлумачення;
- чітке визначення форм співучасті в КК України;
- активне впровадження та застосування теорії самостійної відповідальності співучасників;
- визначення меж поставлення у вину співучасникам ознак спільно вчиненого кримінального правопорушення;
- ведення поняття ексцесу співучасника в цілому, а не лише виконавця;
- уникнення дворівневості у визначенні поняття та ролі організатора;
- передбачення можливості невичерпного переліку способів пособництва;
- визнання того, що вчинення злочину групою осіб можливе не лише за співвиконавства;
- встановлення усіх факторів, які мають бути врахованими під час призначенні покарання співучасникам.

Варто розуміти, що окреслені вище та усі подальші пропозиції по удосконаленню чинного кримінального законодавства мають стати

результатом тривалих теоретичних напрацювань та обговорень, які будуть направлені на узгодження із іншими елементами системи кримінального права. Нам видається неправильним зворотна ситуація, коли обґрунтування необхідності і правильності невважених та неузгоджених поправок після внесення змін до кримінального закону під впливом модних трендів та віянь, стає основним завданням юридичної науки.

ВИСНОВКИ

На основі вивчення теоретичних засад, аналізу чинного законодавства України і та країн ЄС (зокрема Франції, Німеччини, Австрії, Іспанії, Литви), даних судової практики та статистики та в ході виконання завдань дослідження нами зроблено наступні висновки:

1. Співучастю в кримінальному законодавстві визнається умисна спільна участь двох або більше суб'єктів кримінального правопорушення у вчиненні умисного злочину чи кримінального проступку. Співучасть характеризується об'єктивними та суб'єктивними ознаками, які у своїй єдності складають її зміст, відсутність хоча б одного елементу є підставою для спростування факту скоєння протиправного діяння у співучасті.

Інститут співучасті – це система правових норм, які регламентують поняття, форми співучасті, поняття співучасників та особливості їх відповідальності та належить до Загальної частини КК України.

2. Співучасть як правове явище та правовий інститут пройшов тривалий етап становлення, правового оформлення та закріплення в кримінальній доктрині. Розвиваючись із кримінальним законодавством в цілому, інститут співучасті пройшов шлях від традиційних заборон та покарань до самостійного інституту кримінального права, який регулює достатньо диференційовані складові такі як власне визначення поняття співучасті, закріплення форм співучасті, видів співучасників та міри їх відповідальності. Основним поштовхом для оформлення інституту співучасті стало розуміння необхідності підкреслити вагу шкоди, завданої спільними злочинними діями, а також негативного впливу на боротьбу із

злочинністю осіб, які своїми активними чи пасивними діями сприяють вчиненню, прихованню злочину та злочинця.

3. Форма співучасті являє собою спосіб організації умисної спільної діяльності кількох суб'єктів кримінального правопорушення, яка характеризується стійкістю суб'єктивних зв'язків між ними та проявляється у вчиненні особами умисного протиправного кримінально-караного діяння (дії або бездіяльності). Вчення про форми співучасті має тривалу історію та різні концепції, проте найбільш ефективним є підхід, викладений у ст. 28 КК України, за яким формами співучасті є: вчинення кримінального правопорушення групою осіб без попередньої змови; вчинення кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою; вчинення кримінального правопорушення організованою групою; вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією.

При розмежуванні даних форм найбільш вагомим є визначення стійкості зв'язку між учасниками, тривалість діяльності, розподілення ролей до початку вчинення дій, які складають об'єктивну сторону складу правопорушення, передбаченого Особливою частиною КК України та ієрархічність.

4. Здійснення правосуддя з кримінальних справ неможливе без змістовного дослідження субінституту співучасників та розмежування їх ролей. Це є необхідною умовою не тільки для точної кваліфікації вчиненого кримінального правопорушення, але й передумовою правильного вирішення питання про характер і ступінь участі кожного співучасника в здійснюваному правопорушенні та необхідною умовою індивідуалізації їхньої відповідальності.

В українському кримінальному законодавстві передбачено такі види співвиконавців як виконавець (співвиконавець), організатор, підбурювач,

пособник. Головною ознакою, за якою здійснюється поділ співучасників на види є характер дій, які вчиняє кожен із них, що є основою для об'єктивної сторони складу злочину кожного зі співучасників.

Що стосується кримінальної відповідальності співучасників, то українське законодавство передбачає застосування принципів дуалізму, оскільки при визначенні виду та міри покарання враховує як особистісні характеристики особи та можливість застосування обтяжуючих чи пом'якшуючих обставин, так і застосовує спеціальні правила "спільної" відповідальності, які включають положення про те, що виконавець (співвиконавець) підлягає кримінальній відповідальності за статтею Особливої частини цього Кодексу, яка передбачає вчинене ним кримінальне правопорушення, тоді як організатор, підбурювач та пособник, окрім відповідальності яка передбачає кримінальне правопорушення, вчинене виконавцем) несуть санкції передбачені відповідною частиною статті 27 КК України.

На підставі аналізу відповідних норм законодавства країн ЄС (зокрема Австрії, Іспанії) можемо констатувати, що у деяких державах, як і в Україні не забезпечено диференціацію кримінальної відповідальності співучасників, однак, як і в нашій державі, закріплено положення про те, що при призначенні покарання враховується вина кожного із співучасників.

Важливим також є застосування принципу ексцесу виконавця та обмеження меж відповідальності у зв'язку із цим.

5. Зважаючи на результати вивчення національного та європейського законодавств, можна сформулювати наступні пропозиції, щодо вдосконалення інституту співучасті в українському законодавстві:

- закріплення в тексті КК України категорії "форми співучасті" та надання її офіційного тлумачення;
- чітке визначення форм співучасті в КК України;
- активне впровадження та застосування теорії самостійної відповідальності співучасників;
- визначення меж поставлення у вину співучасникам ознак спільно вчиненого кримінального правопорушення;
- ведення поняття ексцесу співучасника в цілому, а не лише виконавця;
- уникнення дворівневості у визначенні поняття та ролі організатора;
- передбачення можливості невичерпного переліку способів пособництва;
- визнання того, що вчинення злочину групою осіб можливе не лише за співвиконавства;
- встановлення усіх факторів, які мають бути врахованими під час призначенні покарання співучасникам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo Lietuvos Respublikos. 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968, Vilnius. Suvestinė redakcija nuo 10.06.2021. URL: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2B866DFF7D43/asr>. (переклад українською)
2. Bazargan-Forward, Saba, Complicity (2017). Routledge Handbook on Collective Intentionality, Eds. Marija Jankovic, Kirk Ludwig. Routledge University Press, 2017, San Diego Legal Studies Paper No. 17-316, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3075602>, p. 2 (переклад українською).
3. Nichtamtliches Inhaltsverzeichnis. StGB URL: <http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/BJNR001270871.html#BJNR001270871BJNG000802307> (переклад українською).
4. What is criminal complicity? URL: <https://ngm.com.au/complicity/>
5. Абакумова Ю. В. Співучасть у злочині та в кримінальному проступку: до постановки проблеми. *Держава та регіони. Сер. : Право.* 2014. № 1. С. 81-88.
6. Абакумова Ю. В. Теорія співучасті в кримінальному праві України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Ю.В. Абакумова. Запоріжжя, 2013. 40 с.
7. Абакумова Ю. В., Грозовський І. М. Розвиток кримінального законодавства про відповідальність за вчинення злочину у співучасті в Радянській Україні. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2017. № 6(2). С. 97-104.

8. Бажанов М.И. Уголовное право Украины. Общая часть / М.И. Бажанов. Днепропетровск: Пороги, 1992. 166 с.
9. Беніцький А. С. Відповідальність за причетність до злочину та співучасть у злочині згідно з Кримінальним кодексом УСРР 1922 і 1927 рр. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична. 2013. №. 4. С. 197-206.
10. Беніцький А. С. Розвиток законодавства Російської імперії про кримінальну відповідальність за причетність до злочину та співучасть у злочині у період правління Катерини II. *Правничий часопис Донецького університету*. 2013. № 2. С. 215-221.
11. Вознюк А. А. Додаткові види співучасників у теорії українського кримінального права. *Боротьба з орг. злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2014. № 2. С. 78–81.
12. Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина : конспект лекцій / А. А. Вознюк; вступне слово д.ю.н., проф. О. О. Дудорова. К. : Нац. акад. внутр. справ, «Освіта України», 2016. 236 с
13. Вознюк А. А. Теоретичні та практичні проблеми кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них як посягання на громадську безпеку. Дис. на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук 12.00.08. Київ, 2018. 652 с.
14. Заблоцкий Р. П. О совершенствовании института соучастия в российском уголовном праве и законодательстве. *Современные проблемы права: сб. науч. тр. Волгоград: ВА МВД России*, 2009. Ч. 1. С. 93–97.
15. Задоя К. П. Особливі (спеціальні) форми вчинення злочину за кримінальним правом України: постановка проблеми. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 149-159.

16. Карпенко І. М. Особливості добровільної відмови при вчиненні злочину у співучасті та її вплив на кримінально-правову оцінку діянь окремих співучасників. Часопис Київського університету права. 2014. № 2. С. 320-324.

17. Кваша О. О. Співучасть у злочині: структура та відповідальність: монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. 560 с.

18. Кваша О.О. Співучасть у злочині: сутність, структура та відповідальність: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / О.О. Кваша. К., 2013. 467с.

19. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини : навч. посіб. / за заг. ред. В. М. Стратонова. К. : Істина, 2007. 400 с.

20. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.

21. Кримінальне право України. Загальна частина. Київ-Харків : Юрінком ІнтерПраво, 2001. 436 с.

22. Кримінальне право України. Загальна частина: підруч./ за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. [5-те вид., перероб. та допов.]. К.: Атіка, 2009. 408 с.

23. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2010. 456 с.

24. Кримінальний кодекс Австрії (переклад з німецької). URL: <https://www.legislationline.org/ru/documents/section/criminal-codes/country/44/%D0%90%D0%B2%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B8%D1%8F/show>.

25. Кримінальний кодекс Іспанії (переклад з іспанської). URL: http://artlibrary2007.narod.ru/kodeks/ispanii_uk.doc.
26. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
27. Кримінальний кодекс України від 28.12.1960 URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2001-05>.
28. Кримінальний кодекс Франції. URL: https://yurist-online.org/laws/foreign/criminalcode_fr/_doc-5-.pdf.
29. Митрофанов І.І., Притула А.М. Співучасть у злочині: навч. посіб. / І.І. Митрофанов, А.М. Притула. О.: Фенікс, 2012. 205 с.
30. Орловский Р. Формы соучастия в уголовном праве. LEGEA SI VIATA. 2014. MARTIE. С. 175–179
31. Орловський Р. С. Кримінально-правове значення форм співучасті. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: : Право*. 2014. №. 25. С. 218-222.
32. Орловський Р. С. Інститут співучасті в кримінальному праві України: дис.на здобут наукового ступеня доктора юридичних наук 12.00.08. Харків, 2019. 529 с.
33. Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи від 30 травня 2008 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-08#Text>.
34. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 07.02.2003 року № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text>.
35. Проєкт плану дій між Україною та ЄС у сфері юстиції та внутрішніх справ: практичний результат до 2025 року. URL:

<https://minjust.gov.ua/uk/m/proekt-planu-diy-mij-ukrainoyu-ta-es-u-sferi-yustitsii-ta-vnutrishnih-sprav-praktichniy-rezultat-do-2025-roku>

36. Рамкова Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти організованої злочинності : міжнар. док. від 21 лип. 1997 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_786.

37. Рамочное решение Совета ЕС о борьбе с организованной преступностью : междунар. док. от 24 окт. 2008 г. № 2008/841/ПВД. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_a70

38. Руководящие начала по уголовному праву РСФСР от 12 декабря 1919 г. URL: <http://pravo.levonevsky.org/baza/soviet/sssr7311.htm>

39. Савченко А. Сучасне кримінальне право України. К.: ІнЮре, 2005. 293 с.

40. Саско О.І. Історія розвитку інституту співучасті на теренах становлення української держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/12313/1/%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%9E%D0%A0%D0%86%D0%AF%20%D0%A0%D0%9E%D0%97%D0%92%D0%98%D0%A2%D0%9A%D0%A3%20%D0%86%D0%9D%D0%A1%D0%A2%D0%98%D0%A2%D0%A3%D0%A2%D0%A3%20%D0%A1%D0%9F%D0%86%D0%92%D0%A3%D0%A7%D0%90%D0%A1%D0%A2%D0%86.pdf>.

41. Соборне Уложення 1649 року. URL: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/1649/whole.htm>

42. Сотула О. С. Проблемні питання співучасті у злочині, передбаченому статтею 117 КК України. *Роль інтеграційних процесів у формуванні національних правових систем*. 2020. Том 2. С. 186–189.

43. Статистична інформація. Офіс генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat>.
44. Сухонос В. В. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / В. В. Сухонос. Суми : Університетська книга, 2016. 375 с.
45. Тельнов П.Ф. Ответственность за соучастие в преступлении / П.Ф. Тельнов. М.: Юридическая литература, 1974. 208 с.
46. Тижневий огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Ogjad_KKS_01_07_05.pdf.
47. Ткаченко В.В. Форми співучасті в злочині: історія питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 6. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2020/54.pdf.
48. Ткаченко В.В. Вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб за Кримінальним кодексом України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / В.В. Ткаченко. К., 2013. 234 с.
49. Топчій В. В. Кримінальне право України. Загальна частина. Навчальний посібник у схемах. / В. В. Топчій, Г. В. Дідківська, Т. О. Мудряк ; Держ. фіскальна служба України, Ун-т ДФС України, Союз юристів України ГО « Всеукраїнська асоціація кримінального права». Вінниця «ТВОРИ», 2019. 344 с.
50. Трайнин А. Н. Учение о соучастии. М., 1941. 79 с.
51. Уголовный кодекс РФСР : Постановление от 1 июня 1922 г. URL: <http://ru.wikisource.org/wiki/>
52. Шевченко О. Історія держави і права зарубіжних країн : хрестоматія / О. Шевченко. К. : Вентурі, 2001. 432 с.
53. Шульга А. О. Ініціатор вбивства на замовлення: кримінальноправова та криміналістична характеристика. *Проблеми*

правознавства та правоохоронної діяльності: зб. наук. ст. Донецьк: ДІВС при ДНУ, 2002. № 1. С. 198–205.

54. Цибулін Т. Г. Кримінальна відповідальність за пособництво у вчиненні злочину. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук 12.00.08. Київ, 2016. 209 с.

**КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Я, Газукін Микола Васильович, учасник освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

• вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;

- принципів та правил академічної доброчесності;
  - нульової толерантності до академічного плагіату;
  - моральних норм та правил етичної поведінки;
  - толерантного ставлення до інших;
  - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:

• безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;

• оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;

• використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

_____

(дата)

_____

(підпис)

_____

(ім'я, прізвище)